

О. М. Юркевич,
к. е. н., доцент, кафедра корпоративних фінансів і контролінгу,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
ORCID ID: 0000-0002-8172-0186
О. В. Субочев,
к. е. н., доцент, кафедра міжнародних фінансів,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
ORCID ID: 0000-0003-2316-6735
О. М. Мозговий,
д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
ORCID ID: 0000-0002-6752-4816

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.21—22.16

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ (НА ПРИКЛАДІ МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇН)

O. Yurkevich,
PhD in Economics, Associate Professor, Department of Corporate Finance and Controlling,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
O. Subochev,
PhD in Economics, Associate Professor, Department of International Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
O. Mozgovoy,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the International Finance Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

COMPARATIVE LAW AS A TOOL FOR STUDYING FINANCIAL SYSTEMS (ON THE EXAMPLE OF MUSLIM COUNTRIES)

Метою статті є систематизація та класифікація правових систем та виокремлення мусульманської правової системи як основи формування окремого сегменту міжнародних фінансів — ісламських фінансів, які отримали значне розповсюдження в країнах Близького Сходу та Південно-Східної Азії.

Базовою основою і необхідною умовою існування такого типу фінансових відносин, як "ісламські фінанси" є наявність мусульманської правової системи — власне самої система права, правової культури та інститутів правореалізації. Мусульманська правова система — це автономна правова система, яка має релігійний характер і переважно заснована на ісламі.

Основна функція ісламського права полягає у збереженні зв'язків між законодавством мусульманської держави та його первинними джерелами. Оскільки основним джерелом права для ісламської правової системи є, передусім, Коран — тому вона з усіма притаманними їй особливостями практично не змінилася з моменту свого виникнення і досі ґрунтується на догматичних принципах релігійно-етичного підходу.

Ісламські фінанси є, певною мірою, результатом фінансового інжинірингу, намаганням надати ринку певні види фінансових послуг за допомогою фінансових інструментів, що не суперечать як існуючому в мусульманській країні "світському" законодавству (заснованому на за-

гальноприйнятій у світі нормативно-правовій базі), так й одночасно відповідають ісламським релігійним вимогам та заборонам. Ці заборони і принципи визначають специфічні форми фінансових відносин та інструменти їх реалізації.

The aim of the article is to systematize and classify legal systems and distinguish the Muslim legal system as the basis for a separate segment of international finance — Islamic finance, which has become widespread in the Middle East and Southeast Asia.

In a broad sense, the legal system is an organization of society, a set of internally consistent and interconnected legal instrument by means of which the official (public) government has a regulatory, organizational and stabilizing effect on social relations or human behavior. Each legal system is unique, but Comparative law allows, by clarifying their similarities and differences, to draw a typology of legal systems. Thus, types of legal systems form what is called legal families.

The basic basis and necessary condition for the existence of such a type of financial relationship as "Islamic finance" is the existence of Muslim legal system — the actual system of law, legal culture and law enforcement institutions. The Muslim legal system is an autonomous legal system that has a religious character and is mainly based on Islam.

The main function of Islamic law is to maintain the links between the state law and its primary sources. Since the main source of law for the Islamic legal system is, above all, the Quran — so it has not changed since its inception and is still based on dogmatic principles of religious and ethical approach.

Islamic finance is, to some extent, the result of financial engineering, an attempt to provide the market with certain types of financial services through financial instruments that do not contradict both the existing "secular" legislation (based on the world's legal framework) and meet Islamic religious requirements and prohibitions. These prohibitions and principles define specific forms of financial relations and tools for their implementation.

Today, Islamic finance covers a wide range of services. However, banking significantly outperforms all other types and accounts for about 80% of total Islamic financial assets. The second most important segment is the market for sukuk — securities, which is an alternative to conventional bonds. Other services (but a very small share — less than 5%) include Islamic financial structuring for leasing, investment funds, insurance and microfinance.

Ключові слова: порівняльне правознавство, фінансові відносини, фінансова система, система права, ісламські фінанси.

Key words: comparative law, financial relations, financial system, legal system, Islamic finance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Внаслідок тривалої лібералізації фінансових систем переважної більшості країн (послаблення обмежень на рух капіталу), стандартизації інструментів та уніфікації процедур функціонування міжнародних фінансових ринків, бурхливих технологічних змін протягом кількох останніх десятиріч — фінансовій глобалізації вдалося досягти безпрецедентних масштабів. Формування єдиного глобального простору, визначається науковцями, як об'єктивний процес, який все менше залежить від окремих протекціоністських політик деяких країн або циклічності у розвитку світової економіки. У подальшому цей процес буде лише підсилюватися на основі транснаціоналізації, поглиблення взаємодії країн в рамках інтеграційних угруповань, на основі впровадження нових фінансових технологій (fintech).

Єдине, що ускладнює створення єдиного глобального фінансового простору, — це різноманіття існуючих національних фінансових систем з властивими їм правовими системами, які своєю чергою і визначають

форму та зміст фінансових відносин, інститутів та систем державного регулювання. Прикладом є поява (відносно недавно — з 70-х років XX ст.) та динамічний розвиток окремого сегменту глобальної фінансової системи — ісламських фінансів, природа яких безпосередньо визначається мусульманською правовою системою в основі якої лежать релігійні приписи для мусульман. Таким чином, існуюче різноманіття правових систем викликає необхідність їх порівняльного дослідження та класифікації, що дозволить виявити закономірності їх розвитку та сприяти більш ефективному вдосконаленню національного законодавства в контексті його відповідності тим вигодам та ризикам які створює глобальний фінансовий простір.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У середині XX ст. з'явилося багато публікацій з правових досліджень, метою яких було з'ясування закономірностей розвитку правових систем сучасності, вдос-

коналення національного законодавства. Значення цих досліджень полягає в тому, що вони дозволяють не тільки підійти під більш широким кутом зору до вирішення багатьох традиційних питань правознавства, а й поставити ряд нових проблем. На базі порівняльного вивчення правових систем навіть сформувався і все більше завойовує визнання такий науковий напрям як порівняльне правознавство.

Найбільш відомими, серед існуючих дослідників, є роботи німців К. Цвайгерта, Х. Кетца та класифікація французького вченого Р. Давіда. Об'єктивними чинниками, які зумовлюють важливу роль і необхідність подальших досліджень у порівняльному правознавстві, є: різноманітність правових систем сучасності; розвиток правових взаємозв'язків і розширення між народних, економічних, політичних, культурних та інших зв'язків між державами; поява на правовій карті світу правових систем нових незалежних держав; глобалізаційні процеси в світовому господарстві і створення єдиного глобального економічного простору.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є систематизація та класифікація правових систем та виокремлення мусульманської правової системи як основи формування окремого сегменту міжнародних фінансів — ісламських фінансів, які отримали значне розповсюдження в країнах Близького Сходу та Південно-Східної Азії. Відповідно, об'єктом статті є процеси формування ісламської фінансової системи, а предметом — умови, чинники та детермінанти функціонування специфічних правових інститутів у контексті ісламських фінансових відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглядаючи фінанси в контексті руху грошових потоків, потрібно відповісти на питання, що таке фінанси і що таке гроші. Безумовно, фінанси — це не гроші, і навіть не саме по собі рух грошей. Фінанси — це відносини, які виникають у процесі руху грошей. Гроші як багатство не пов'язані з фінансами, тоді як гроші у ролі капіталу — вже фінансове явище. Тому фінанси мають місце лише тільки тоді, коли є рух грошей, а значить і виникнення відносин.

Будь-які відносини, а особливо грошові відносини, мають регулюватися певними правовими нормами, тобто загальнообов'язковими правилами поведінки. Сукупний зв'язок між системою права, правовою культурою та правореалізацією формує правову систему країни, метою якої є регулювання будь-яких суспільних відносин до яких належать і фінанси (рис. 1).

Водночас системою права є зв'язок між внутрішньою будовою його структурних елементів (норми права, інститути права, галузі права); правовою культурою є сукупність правових знань та об'єктивне ставлення суспільства до права; а правореалізацією є існуючі механізми та інститути втілення правових норм у поведінку суб'єктів права.

У широкому розумінні правова система являє собою правову організацію суспільства, "сукупність внутріш-

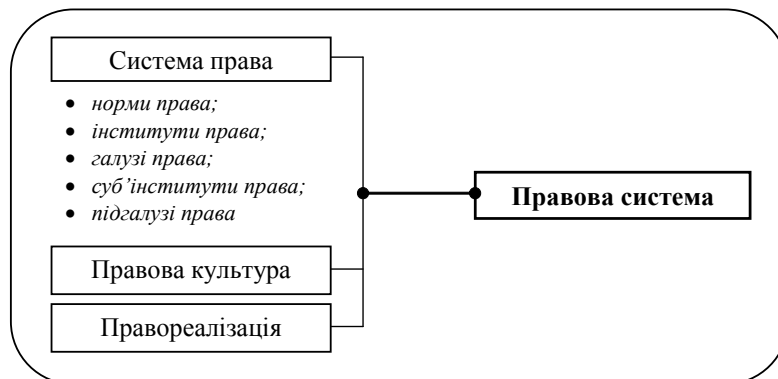

Рис. 1. Структурна будова правової системи

ньо узгоджених і взаємопов'язаних соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за допомогою яких офіційна (публічна) влада чинить регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей" [1].

Кожна правова система є унікальною, проте порівняльне правознавство (галузь юридичної науки що вивчає правові системи різних держав шляхом зіставлення правових інститутів, їх основних принципів та категорій) дозволяє, з'ясувавши їх подібності та відмінності, провести типологію правових систем. Таким чином формуються типи правових систем, які називаються правовими сім'ями.

Правова сім'я підкреслює однорідність існуючих явищ і являє собою більш-менш широкую сукупність національних правових систем об'єднаних спільністю історичного формування, структури права, джерел права, провідних правових галузей та інститутів, правозастосування, правосвідомості, поняттєвого апарату юридичної науки [2].

Поняття "правова сім'я" має істотне значення для порівняльно-правових досліджень. Воно дає можливість зіставлення національних правових систем за певними критеріями для виділення спільних ознак. Об'єднання правових систем у правові сім'ї дає змогу виявити спільність принципів та інститутів правових систем, побачити їхню загальну основу. В цьому випадку правові сім'ї виступають у ролі певних "моделей", особливих типів права, які об'єднують правові системи країн світу [3; 4].

Для виокремлення правових сімей на думку багатьох вчених (див., наприклад дослідження: [5—7]) найбільш суттєвими є наступні групи критеріїв:

- історичний генезис (походження та розвиток їх системи права);
- співвідношення та використання джерел права;
- роль та місце суду у створенні прецеденту;
- елементи (методи, правила, засоби) юридичної техніки;
- природа та специфіка правових інститутів.

Найбільш розповсюдженими та відомими серед існуючих класифікацій правових сімей є запропоновані німецькими дослідниками — К. Цвайгертом, Х. Кетцем та класифікація французького вченого Рене Давіда. Підхід К. Цвайгера та Х. Кетца ґрунтується на понятті правового стилю і вирізняє романську, германську, скандинавську, англійську, американську, індуїстську, а також ісламську сім'ї [8].

Таблиця 1. Залежність важливості ісламських фінансових ринків для країни від наявності в неї правової системи

Значущість ісламських фінансових ринків	Країна	Правова система країни за класифікацією JuriGlobe
Мають системну важливість	Судан	мусульманське / англосаксонське право
	Ємен	мусульманське / англосаксонське / романо-германське / звичайне право
	Саудівська Аравія	мусульманське право
	Бахрейн	мусульманське / англосаксонське / романо-германське / звичайне право
	Катар	мусульманське / англосаксонське / романо-германське / звичайне право
	Іран	мусульманське / романо-германське право
	Малайзія	мусульманське / англосаксонське / романо-германське право
Мають потенційно системну важливість у середньостроковому періоді	Туреччина	романо-германське право
	Оман	мусульманське / романо-германське / звичайне право
	Кувейт	мусульманське / романо-германське / звичайне право
	Пакистан	мусульманське / англосаксонське / звичайне право
	Афганістан	мусульманське право
	Бангладеш	мусульманське / англосаксонське право
	Індонезія	мусульманське / романо-германське / звичайне право
Присутні частково, проте не системно	Мавританія	мусульманське / романо-германське право
	Мороко	мусульманське / романо-германське право
	Алжир	мусульманське / романо-германське право
	Туніс	мусульманське / романо-германське право
	Лівія	мусульманське / романо-германське право
	Єгипет	мусульманське / романо-германське право
	Ірак	мусульманське / романо-германське право
	ОАЕ	мусульманське / звичайне право
	Індія	мусульманське / англосаксонське / звичайне право
	Сомалі	мусульманське / англосаксонське / романо-германське / звичайне право

Джерело: складено авторами за даними: [11; 12].

Класифікація Рене Давіда серед основних виокремлює [9]:

— романо-германську (континентальну) правову сім'ю (Civil law), що сформувалась на основі римського цивільного права, на яке також вплинули як канонічне і доктринальне право, так і місцеві норми-звичаї. Охоплює правові системи всіх країн континентальної Європи. Також до цієї правової сім'ї можна віднести Україну, країни СНД;

— англосаксонську правову сім'ю (Common law), що сформувалась під впливом англійської правової системи. В основному ця правова сім'я поширилась на Велику Британію та на країни, які перебували під її політико-правовим впливом — США, Канада, Австралія, Нова Зеландія;

— релігійну правову сім'ю (Religious law), яка складається з релігійних правових систем держав, що базуються на віровченнях. До неї належать мусульманська, іудейська, індуська, канонічне право християнської релігії тощо;

— традиційну правову сім'ю (Customary law), яка об'єднує правові системи, що ґрунтуються на звичаєвому праві. Її особливістю є піднесення прав громади над правами окремого індивіда. До неї належать — японське право, далекосхідне право, звичаєве право окремих

держав Азії, Океанії, звичаєве племінне право більшості африканських країн [10];

— змішані правові сім'ї (Mixed legal systems), що являють собою поєднання елементів різних правових систем, наприклад дуалізм романо-германського і англо-американського права (правові системи Ізраїлю, Кіпру, Мальти, Таїланду, Філіппін); дуалізм англо-американського і релігійного права (правові системи Бангладеш, Індії, Нігерії, Малайзії, Пакистану, Судану, Танзанії, де діють в тому числі норми шариату); дуалізм романо-германського і релігійного права (правові системи Алжиру, Єгипту, Йорданії, Ірану, Марокко, Сирії, Тунісу); дуалізм романо-германського і звичаєвого права (правові системи Камбоджі, Лаосу, Конго, Ефіопії, Південної Кореї); дуалізм англо-американського і звичаєвого права (правові системи Бутану, Гани, Гонконгу, Кенії, Сінгапуру); дуалізм романо-германського і соціалістичного права (правові системи В'єтнаму, КНР, Куби, Лаосу).

На початку 2020 року, Рада ісламських фінансових послуг (англ. The Islamic Financial Services Board (IFSB)), міжнародний орган що встановлює стандарти та директиви для ісламських банківських та фінансових регуляторів, оприлюднила щорічний звіт про стан індустрії ісламських фінансових послуг (Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2019 [11]). Використовуючи низку показників та індикаторів, як-от: питома вага у національній фінансовій системі, кількість фінансових інститутів та здійснюваних ними транзакцій, темпи зростання галузі тощо, за результатами цього дослідження IFSB визначила перелік країн, в яких значущість ісламських фінансових ринків має: а) системну важливість; б) потенційно системну важливість у середньостроковому періоді; в) часткову присутність, проте не системну важливість (табл. 1).

Порівнюючи цей перелік країн з класифікацією їх правових систем (для цього за основу нами було взято результати наукових досліджень міжнародної дослідницької групи JuriGlobe при Оттавському університеті (University of Ottawa)) можна прийти до висновку, що ісламські фінанси, як явище, передусім, притаманні країнам, в яких існують мусульманські правові моносистеми або змішані системи з суттєвою мусульманською правовою традицією. Окремим явищем є наявність, так званих, "ісламських вікон" у конвенціональних банківських установах, які локалізовані у міжнародних фінансових центрах (Лондон, Франкфурт, Нью-Йорк тощо) або там, де компактно мешкають мусульманські громади.

Одночасно, переважна більшість країн з списку IFSB є або теократичними державами (релігійні інститути в тій чи іншій мірі впливають на гілки влади) або мають державну релігію (офіційну релігію), статус якої підтримується державними інститутами. Виключенням є лише Туреччина, Індонезія, Пакистан та Індія які використовують світську конституцію і правову систему. Проте в Індії більше ніж 14,2% населення (тобто приблизно 172,5 млн) сповідують іслам [13], а в Туреччині існують стійкі мусульманські традиції та культура.

Таким чином, базовою основою і необхідною умовою існування такого типу фінансових відносин, як

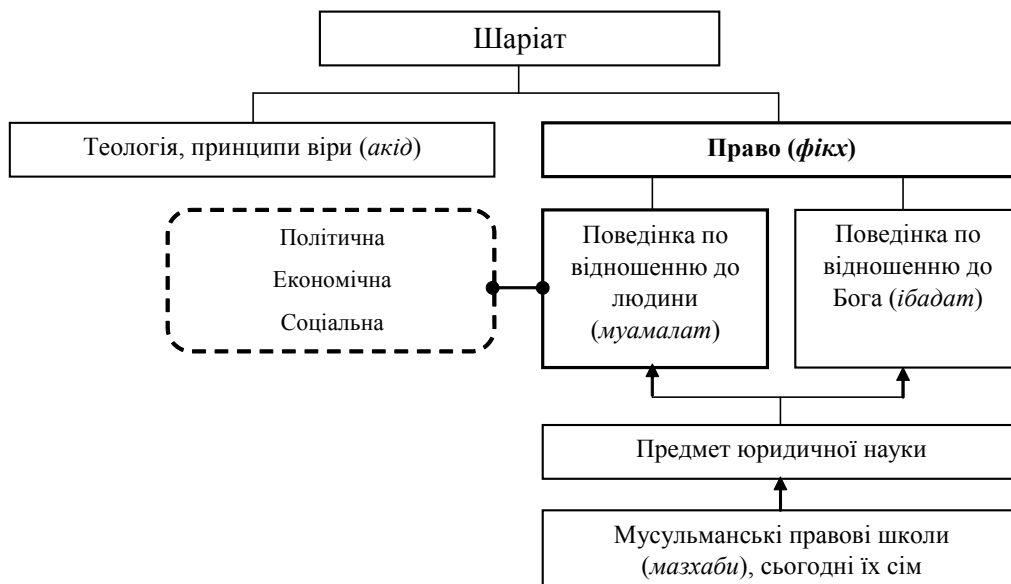

Рис. 2. Структурна будова ісламського права

"ісламські фінанси" є наявність мусульманської правової системи — власне самої системи права, правової культури та інститутів правореалізації. З огляду на цю тезу охарактеризуємо її риси.

Мусульманська правова система — це автономна правова система, яка має релігійний характер і переважно заснована на ісламі. Іслам виходить з того, що "...існуюче право прийшло від Аллаха, який в певний момент історії відкрив його людині через свого Пророка Мухаммеда, і також "...право Аллаха дано людству раз і назавжди, тому суспільство повинно керуватися цим правом, а не створювати своє, будь-яке інше, під впливом постійних соціальних змін". Відповідно до теорії мусульманського права, "...божественне одкровення потребує роз'яснення і тлумачення, на що і пішли століття кропіткої роботи мусульманських юристів. Однак їхні зусилля були спрямовані не на створення нового права, а лише на те, щоб пристосувати дане Аллахом право до практичного використання" [14].

Оскільки, відповідно до ісламу, мусульманське право відображає волю Аллаха, воно охоплює всі сфери суспільного життя, а не тільки ті, які зазвичай мають відношення до правовій сфері. Тому мусульманське право розглядається як єдина ісламська система соціально-нормативного регулювання, яка включає як юридичні норми, так і не правові регулятори, передусім релігійні і моральні, а також традиційні звичаї.

Шаріат, у своєму роді, є квінтесенцією ісламу. Це комплекс директив, що формують релігійну совість і моральні цінності мусульман. Він складається з двох частин: теології, або принципів віри (акіда), і права (фікху). Фікх, або мусульманське право, підрозділяється на дві частини: перша вказує мусульманину, якою має бути лінія його поведінки по відношенню до себе подібним (муамалат); друга визначає зобов'язання по відношенню до Бога (ібадат). Втім, на думку деяких авторитетних дослідників, теологія займає в шаріаті навіть підлегле становище по відношенню до права. Ці дві частини шаріату становлять предмет юридичної науки в тому вигляді, в якому вона була визначена і вивчена різними мусульманськими правовими школами (мазхабами) (рис. 2).

Основна функція ісламського права полягає у збереженні нерозривних зв'язків між законодавством мусульманської держави і його первинними джерелами. Оскільки основним джерелом права для ісламської правової системи є, передусім, Коран — тому вона з усіма притаманними їй особливостями практично не змінилася з моменту свого виникнення і досі ґрунтується на догматичних принципах релігійно-етичного підходу.

Джерелами теорії та методології ісламської юриспруденції є:

— Коран. Запис проповідей пророка Мухаммеда в Мецці та Медині між 610 і 632 рр. Мусульмани вважають, що Коран не створений, а існує передвічне, він є словом Аллаха і містить його повну волю, яку Аллах промовив через пророка Мухаммеда.

— Сунни. Переказ вчинків та прикладів життя пророка Мухаммеда. Зразок і керівництво для всієї мусульманської громади і кожного мусульманина. Сунна є другим після Корану джерелом права.

— Іджми. Узгоджена думка (рішення) авторитетних осіб-правовідів з приводу питання, що обговорюється.

— Кияс. Судження, що виносяться за аналогією, провідний принцип раціоналістичного дослідження правових питань. Такий правовий метод визнаний мусульманськими школами у зв'язку з тим, що існують проблеми, з приводу яких немає прямих вказівок у ісламських першоджерелах — Корану та Суннах.

У більшості мусульманських країн ісламське право обмежується цілком світським законодавством і застосовується лише у сфері цивільних відносин, що охоплюють вирішення окремих питань особистого статусу, як-от: сімейно-шлюбні відносини, а саме: одруження, розлучення, спадкоємство, опіка над дітьми (сфера відносин яка у світських країнах регулюється Сімейним кодексом) [15]. У всіх інших галузях матеріального та процесуального права (Конституційного, Господарського, Цивільного, Трудового, тощо) в цих країнах застосовуються нормативно-правові акти, в основі яких містяться інкорпоровані елементи з романо-германської або англосаксонської правових систем.

Проте в деяких країнах (це, передусім, країни Аравійського півострова та Перської затоки) ісламське право застосовується ширше — у вирішенні усіх питань особистого статусу, при здійсненні карного впровадження, у сфері Конституційного права (в частині регламентації організації державної влади), у сфері Адміністративного права (в частині організації та діяльності державних інститутів щодо виконання ними публічних функцій), у сфері Процесуального права (в частині особливостей діяльності судової системи) тощо.

Відомий фахівець з мусульманського права Л.Р. Сюкяйнен дуже точно вказує на його характерні риси. На його думку, "...головна особливість мусульманського права, яка розкриває його природу і що відрізняє його від інших правових систем, полягає у наявності взаємодії в ньому сакрального і світського, релігійних і юридичних основ, що проявляється в специфіці його походження та історичної еволюції, джерел і структури, механізму дії і правозастосування, співвідношення цього права та його баланс з державою і світським законодавством" [16].

Іншою відмінною рисою мусульманського права є його виняткова розмаїтість, широка гама релігійних і національних форм, тісний контакт з місцевими традиціями і звичаями. Проте вплив загальносвітових тенденцій правового розвитку знайшов свій прояв і в мусульманському світі, хоча і в різній мірі. Частка традиційно-ісламських принципів і норм у правових системах мусульманських країн має значні відмінності. "Право особистого статусу" є, по суті, єдиною правовою сферою, де практично повністю застосовуються тільки норми ісламського права (оскільки вони відображають культурні потреби мусульман які не піддаються зміні). За винятком справ особистого статусу, застосування шаріату мінімізоване, особливо в комерційних справах навіть в мусульманських правових моносистемах.

Ісламські фінанси є, певною мірою, результатом фінансового інжинірингу, намаганням надати ринку певні види фінансових послуг за допомогою фінансових інструментів, що не суперечать, як існуючому в мусульманській країні "світському" законодавству (заснованому на загальноприйнятій у світі нормативно-правовій базі), так й одночасно відповідають ісламським релігійним вимогам та заборонам.

Основними з таких заборон є [17]:

- ріба (англ. *riba*) — заборона на позичкові проценти (лихварство);
- гарар (англ. *gharar*) — заборона на зайву невизначеність, строкові операції, асиметрію інформації;
- мейсір (англ. *maisir*) — заборона спекулятивної поведінки, надлишкового ризику, азартних ігор;
- харам (англ. *haram*) — заборона на ведення та участь у недозволених видах діяльності.

Ці заборони і принципи визначають специфічні форми фінансових відносин та інструменти їх реалізації. Так, наприклад, заборона на позичковий процент трансформувала ісламський банкінг в аналог методик інвестиційного кредитування та проектного фінансування, яке пов'язане з поділом ризиків і участю банку (пайовою або не пайовою) в прибутку позичальника. Результатом заборони на невизначеність (наприклад, у класичному договорі страхування вона виражається у вигляді ймо-

вірності настання страхового випадку) стала поява специфічної системи ісламського страхування — такафул, в основі якої лежить механізм розподілу прибутку і збитків між учасниками та оператором. Наявність хараму змусила банківські інститути створювати так звані "ісламські вікна" для розподілу грошових потоків (як залучених, так і розміщених) між традиційними банківськими операціями та операціями, які проводяться відповідно до вимог шаріату.

Найбільшу гнучкість у поєднанні шаріатських норм з потребою фінансових ринків у різноманітних інструментах виявляють південно-азійські ісламські фінансисти (Малайзія, Індонезія, Бангладеш), часто викликаючи критику і звинувачення, з боку більш консервативних арабських правознавців, у використанні псевдоісламських методів фінансування.

Сьогодні ісламські фінанси охоплюють широкий спектр послуг. Однак банківська діяльність суттєво переважає всі інші види і станом на 2019 рік, за даними Ради ісламських фінансових послуг складає близько 80% загальних ісламських фінансових активів. Другим за важливістю сегментом є ринок сукук — цінних паперів, що є альтернативою конвенціональним облігаціям і складає майже 15%. Інші послуги (проте дуже незначною часткою — менш ніж 5%) включають ісламське фінансове структурування лізингу, інвестиційних фондів, страхування та мікрофінансування [11].

ВИСНОВКИ

Порівнюючи перелік країн, в яких значущість ісламських фінансових ринків має важливість, можна дійти висновку, що ісламські фінанси, як явище, перш за все, притаманні країнам в яких існують мусульманські правові моносистеми або змішані системи з суттєвою мусульманською правовою традицією. Окремим явищем є наявність, так званих, "ісламських вікон" у конвенціональних банківських установах, які локалізовані у міжнародних фінансових центрах або там, де компактно мешкають мусульманські громади.

Таким чином, базовою основою і необхідною умовою існування такого типу фінансових відносин, як "ісламські фінанси" є наявність мусульманської правової системи — власне самої системи права, правової культури та інститутів правореалізації. З огляду на цю тезу, охарактеризуємо її риси.

У більшості мусульманських країн ісламське право обмежується цілком світським законодавством і застосовується лише у сфері цивільних відносин, що охоплюють вирішення окремих питань особистого статусу. У всіх інших галузях матеріального та процесуального права в цих країнах застосовуються нормативно-правові акти, в основі яких містяться інкорпоровані елементи з романо-германської або англосаксонської правових систем.

Ісламські фінанси є, певною мірою, результатом фінансового інжинірингу, намаганням надати ринку певні види фінансових послуг за допомогою фінансових інструментів, що не суперечать, як існуючому в мусульманській країні "світському" законодавству (заснованому на загальноприйнятій у світі нормативно-правовій базі), так й одночасно відповідають ісламським релігійним вимогам та заборонам.

Література:

1. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государств и права: учебник. / 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2009. — С. 174.
2. Порівняльне правознавство: підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабаш та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. — Х.: Право, 2012. — 272 с.
3. Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. / Т.І. Вступ у цивільне право. — К.: Алерта, 2012. — 472 с.
4. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бєгова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. — Х.: Право, 2011. — Т. 1. — 656 с.
5. Сравнительное правоведение и юридическая география мира / Саидов А.Х.; Отв. ред.: Туманов В.А. — М.: Изд-во ИГиП РАН, 1993. — 148 с.
6. Решетников Ф.М. Правовые системы стран мира. М., 1993. — 256 с.
7. Ведєрніков Ю.А. Теорія держави та права: навч. посіб. / Ю.А. Ведєрніков, В.С. Грекул, А.В. Папірна. — Д.: Юрид. акад. МВС, 2005. — 224 с.
8. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х томах. — Пер. с нем. Ю.М. Юмашева. — М.: Международные отношения, 2000.
9. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. Пер. с фр. В.А. Туманова. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 400 с.
10. Правовая семья [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%8C%D1%8F
11. The IFSB Islamic Financial Services Industry (IFSI) Stability Report 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ifsb.org/press_full.php?id=485&submit=more
12. JuriGlobe. Classification of legal systems and corresponding political entities [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.juriglobe.ca/eng/sys-juri/index-syst.php>
13. Office of the Registrar General & Census Commissioner, India [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.firstpost.com/india/india-has-79-8-percent-hindus-14-2-percent-muslims-2011-census-data-on-religion-2407708.html>
14. Schacht J. Introduction to Islamic law. Oxford University Press. Oxford, 1966. 312 p.
15. Саидов А.Х. Основы мусульманского права: Курс лекций. Ташкент, 1995. — 509 с.
16. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманская государственнo-правовая доктрина // Современное буржуазное государственное право. М., 1987. Кн. 1.
17. Сутність та розвиток доктрини ісламських фінансів. Мозговой О.М., Субочев О.В., Юркевич О.М. Економіка України. № 1 (674). 2018. С. 71—82. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economukraine.com.ua/index.php?id=13748&show=news&&newsid=110250>

References:

1. Matuzov, N. I. and Mal'ko, A. V. (2009), *Teoriya gosudarstva i prava: Uchebnik*. [The theory of state and law], 2-ed ed, Jurist, Moscow, Russia.
2. Pohrebniak, S. P. Luk'ianov, D. V. and Bylia-Sabadash, I. O. (2012), *Porivnial'ne pravoznavstvo: pidruchnyk* [Comparative Law: Textbook], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
3. Majdanyk, R. A. (2012), *Tsyvil'ne pravo: Zahal'na chastyna*. [Civil Law: General Part], Alerta, Kyiv, Ukraine.
4. Baranova, L. M Biehova, T. I. Borysovoi, V. I. Spasybo-Fatieievoi, I. V. and Yarots'koho, V. L. (2011), *Tsyvil'ne pravo: pidruchnyk* [Civil Law: Textbook], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
5. Saidov, A. H., (1993), *Sravnitel'noe pravovedenie i juridicheskaja geografija mira* [Camparitive Law and Jurisprudence Geography of the World], IGI P RAN, Moscow, Russia.
6. Reshetnikov, F. M. (1993), *Pravovye sistemy stran mira*. [Juridical Systems of the World], Moscow, Russia.
7. Vedernikov, Ju. A. Grekul, and V. S. Papirna, A. V. (2005) *Teoriya derzhavi ta prava: navch. posib*. [The theory of State and Law: Textbook], Jurid. akad. MVS, Donetsk, Ukraine.
8. Zvajgert, K. and Kjotc, X. (2000), *Vvedenie v sravnitel'noe pravovedenie v sfere chastnogo prava* [Introduction to Comparative Law Jurisprudence], Mezhdunarodnye otnosheniya, Moscow, Russia.
9. David, R. and Zhoffre-Spinozi K. (1999), *Osnovnye pravovye sistemy sovremennosti* [The Main Contemporary Juridical Systems] Per. s fr. V.A. Tumanova, Mezhdunar. Otnosheniya, Moscow, Russia.
10. Wikipedia (2020), "List of national legal systems", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_legal_systems (Accessed 8 Oct 2020).
11. The IFSB Islamic Financial Services Industry (IFSI) (2019), "Stability Report", available at: https://www.ifsb.org/press_full.php?id=485&submit=more (Accessed 8 Oct 2020).
12. JuriGlobe (2020), "Classification of legal systems and corresponding political entities", available at: <http://www.juriglobe.ca/eng/sys-juri/index-syst.php> (Accessed 8 Oct 2020).
13. Office of the Registrar General & Census Commissioner (2020), "India", available at: <https://www.firstpost.com/india/india-has-79-8-percent-hindus-14-2-percent-muslims-2011-census-data-on-religion-2407708.html> (Accessed 8 Oct 2020).
14. Schacht, J. (1966), *Introduction to Islamic law*, Oxford University Press. Oxford, London, UK.
15. Saidov, A.H. (1995), *Osnovy musul'manskogo prava: Kurs lekcij*. [The Basics of Muslim Law: Lectures Course], Tashkent, Uzbekistan.
16. Sjukijajnen, L.R. (1987), "Musul'manskaja gosudarstvenno-pravovaja doktrina", *Sovremennoe burzhuaznoe gosudarstvennoe pravo*, vol. 1. [Muslim State Juridical Doctrine], Jurist, Moscow, Russia.
17. Mozghovoi, O.M. Subochev, O.V. and Yurkevych, O.M. (2018), "The essence and development of the doctrine of Islamic finance", *Ekonomika Ukrainy*, [Online], vol. 1 (674), available at: <http://www.economukraine.com.ua/index.php?id=13748&show=news&&newsid=110250> (Accessed 8 Oct 2020).

Стаття надійшла до редакції 14.10.2020 р.